

Monika Suchojad, Aneta Biernat-Guzdkiewicz **Trening etyczny Policji polskiej**

Wprowadzenie

Celem artykułu jest ukazanie aspektów etycznych Policji w Polsce oraz zwrócenie uwagi na proces kształtowania zasad etyki w organach policyjnych. Problematyka ta została ujęta w wymiarze historycznym, a także współczesnym. Natomiast sama kwestia etyki zawodu policjanta jest zagadnieniem, które dotyka wszystkie służby o charakterze policyjnym.

Termin „etyka policji” pojawił się stosunkowo późno w historii polskich służb policyjnych, gdyż dopiero w okresie międzywojennym. Natomiast jego znaczenie właściwie dotychczas nie było jeszcze określone. Nadal w tym względzie natrafiamy na pewne trudności. Stąd też wynika potrzeba prześledzenia pokrótce niektórych aspektów moralno-wychowawczych, które wystąpiły w dziejach służb policyjnych na ziemiach polskich.

Kształtowanie etyki zawodowej w służbach policyjnych

Główny postulat moralno-zawodowy kształtowania się służby policyjnej w Rzeczypospolitej Szlacheckiej był oparty przede wszystkim na bezwzględnej lojalności wobec władcy. Okres ten cechuje się mnogością instytucji pełniących funkcje policyjne, brakiem jednoznacznego określenia ich kompetencji, a nawet różnorodnością w zakresie nazewnictwa. Kształtujący się dopiero zawód policjanta, a z nim świadomość przynależności do niego, jego waga i odpowiedzialność ulegały ciągłym zmianom. Dlatego też możliwość oddziaływania w zakresie wychowania moralnego była wyraźnie ograniczona. Wymagane natomiast wartości i uprawnienia moralne stawiane przedstawicielom tego zawodu, były skupione wokół cech uczciwości, rzetelności, sumienności, które sprowadzały się do zasad posłuszeństwa, wierności, lojalności wobec zwierzchników. Z powodu niedookreślenia kompetencji tych insty-

tucji nie chroniły one w właściwy sposób interesów państwa, a tym bardziej obywateli. Stąd też brały się negatywne, powszechne opinie dotyczące ówczesnego stanu bezpieczeństwa. Warto zauważyć, że już wtedy wizerunek i wiarygodność urzędu została mocno zachwiana.

Okres reform stanisławowskich charakteryzował się centralizacją służb policyjnych. Po przyjęciu Konstytucji 3 Maja z 1791 r. utworzono Komisję Policji Obojga Narodów. Oprócz szerokiego zakresu obowiązków, do jej zadań należało czuwanie na straży wolności druku, prawa własności autorów. Miała przede wszystkim wystrzegać się naruszania własności i wolności, a nadto „opieka powszechna i dobroczynny ratunek dla wszelkiego ubóstwa, nędzy, niedołęznej starości, kalectwa także powinny znaleźć się w zainteresowaniu Komisji”¹. Poza tym warunki moralnej odpowiedzialności tworzył patriotyczny i podniosły charakter ówczesnej przysięgi. W okresie powstania kościuszkowskiego realizowano zasady równości wobec prawa i zakres wykonywania zawodu policyjnego. Jednak elementy wychowania moralno-zawodowego skupiały się nadal na wymogach posłuszeństwa wobec rządzących.

Po uchwaleniu przez Sejm ustawy o Policji Państwowej w lipcu 1919 r.² utworzono przy Komendzie Głównej PP Wydział III, który zajmował się koordynacją szkolenia funkcjonariuszy policyjnych. Każdy funkcjonariusz na służbie i poza nią musiał odznaczać się posłuszeństwem zarówno wobec przełożonych, jak i względem obowiązujących praw. Policjant powinien być koleżeński i grzeczny dla osób postronnych. Innymi słowy, miał stanowić wzór dla społeczeństwa. Ówczesna bogobojność – etyka chrześcijańska – była zatem podstawą legalności i moralności działania służb policyjnych, a w gruncie rzeczy powodowała, że służba policyjna sprowadzała się do ochrony i obrony tychże wartości.

Szkolnictwo policyjne do czasu zamachu majowego, dokonanego 12–15 maja 1926 r. przez J. Piłsudskiego, było zdecentralizowane i nie posiadało jednego programu nauczania. Proces zmian systemowych nastąpił w latach 1926–1928 w szkolnictwie policyjnym w zakresie koordynacji programów szkolenia, jak i nowych struktur szkolnictwa. Wśród różnego rodzaju przedmiotów znalazły się też takie, które obejmowały wykształcenie moralne czy kursy przygotowujące kendantów do należytego kierowania podwładnymi. Natomiast już kolejne reorganizacje szkolnictwa policyjnego, w tym zmiany w programach nauczania, ugruntowały pozycję problematyki moralnej, traktowanej coraz bardziej jako integralna część wiedzy niezbędnej w zawodzie policyjnym. Jednak nieprzerwanie pojawiające się nowe regulacje, a także programy nauczania usiłujące nakreślić moralny wzorzec policjanta, z czasem spowodowały zachwianie hierarchii i utratę świadomości obowiązujących zasad moralnych. Porządek miała wtedy przywołać publikacja Jana Schucha *Jakim powinien być policjant* wydana w 1929 r.³ W okresie międzywojennym zaczęły się pojawiać katalogi etyczne służby żołnierzy stanowiące kodeksy etyczne. W związku z tym tuż przed wybuchem II wojny światowej amatorsko został wprowadzony zbiór najważniejszych zasad i norm obowiązujących policjantów – *Przykazania policjanta*. Pierwszy tego rodzaju dokument etyczny polskiego poli-

¹ A. Misiuk, *Instytucje policyjne w Polsce. Zarys dziejów od X wieku do współczesności*, Szczytno 2006, s. 17–30,

² *Ibidem*, s. 72.

³ http://www.policja.pl/portal/pol/1/32669/Korzenie_saskie_serce_polskie.html, dostęp: marzec 2009.

cja mający formę dekalogu, został opublikowany w czasopiśmie policyjnym *Na posterunku* w 1938 r.⁴

Udział funkcjonariuszy policji państwa polskiego w działaniach niemieckiego aparatu okupacyjnego w czasie II wojny światowej przez wiele lat był otoczony milczeniem bądź oceniany w sposób jednoznacznie negatywny. III Rzesza we wszystkich anektowanych bądź podbitych przez siebie krajach zachowała działalność miejscowych służb policyjnych, tak było również w okupowanej Polsce. Policja ta, zwana zarówno przez okupantów, jak i wewnątrz własnej dokumentacji Policją Polską – PP, przez społeczeństwo nazywana była policją granatową (od niezmiennego koloru i kroju mundurów z brakiem elementów państwowych). Policja ta była kontynuatorką przedwojennej Policji Państwowej. A przedwojenne regulaminy i przepisy służbowe pozostały. Funkcjonariusze, wywodzący się początkowo niemal wyłącznie z Policji Państwowej II RP wpisali w swoje życiorysy służbę w organach policyjnych III Rzeszy. Taka służba w aparacie policyjnym najeźdźcy rodziła różnorodne zachowania i postawy. Funkcjonariusze PP zdolni byli z jednej strony do zachowań heroicznych bądź wyrażających jedynie solidarność narodową, a z drugiej nacechowanym tchórzostwem, podłością lub chęcią osiągnięcia zysku za wszelką cenę, nie wyłączając życia ludzkiego. I tak na przykład policjanci na terenach przygranicznych w wielu miejscach podjęli zbrojny opór przeciwko agresorom, stając się pierwszymi ofiarami walk. Inni uniknęli bezpośredniego zagrożenia życia, bo stanęli w obliczu konieczności podjęcia służby w polskich organach policyjnych, będących częścią administracji państwa niemieckiego. Jednakże wielu policjantów nie poddało się próbie zniewolenia. Oddawali nieocenione zasługi Polskiemu Państwu Podziemnemu, przekazując informacje o akcjach wymierzonych przeciwko Polakom. Wielu z nich przyplaciło to życiem lub trafiło do obozów koncentracyjnych⁵.

7 października 1944 r. Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego powołał Milicję Obywatelską⁶. Zasadę swobodnego doboru funkcjonariuszy do policji zastąpiono wymogiem MO odpowiedniego oblicza klasowego. MO stała się formacją wspierającą rządzącą partię. Uznawanie za moralnie pozytywne prawie wszystkiego służyło umacnianiu władzy w całym okresie istnienia MO, a działające w latach 1944–1954 szkoły oficerskie MO miały doskonalić nowe służby policyjne, czyli milicję, w odpowiednim wypełnianiu zadań związanych z ochroną porządku publicznego. W rzeczywistości zadania wychowawcze leżące w kompetencjach oficerów polityczno-wychowawczych stanowiły zajęcia drugoplanowe, podczas gdy skierowanie wysiłków głównie na walkę z nie zawsze faktycznymi przeciwnikami politycznymi powodowało niejednokrotnie konflikty z funkcjonariuszami, ale też ze średnią kadrami kierowniczą MO. Szkolnictwo milicyjne, podobnie jak w Polsce międzywojennej, funkcjonowało na dwóch poziomach – podoficerskim i oficerskim. Wśród znacznej liczby przedmiotów znajdują się też takie, których zadaniem było upowszechnianie problematyki moralno-wychowawczej. F. Kubica w *Uwagach o wychowaniu funkcjonariuszy MO i SB* napisał: „w naszych organach mających charakter polityczny, trudno byłoby (...) przeprowadzić podział między tym, co stanowi ściśle zawodowe (...) przygotowanie pracownika, a tym, co wynika z jego postawy polityczno-moralnej”. Mo-

⁴ *Etyka zawodowa Policjanta, Materiały pokonferencyjne*, red. M. Róg, Szczytno 1999, s. 120.

⁵ *Ibidem*, s. 122–130.

⁶ *Ibidem*, s. 132.

ralność zawodu policyjnego doczekała się w okresie funkcjonowania MO większej uwagi na wartości związane z wolnościami obywatelskimi, politycznymi oraz społecznymi, co znajdowało poparcie w deklaracjach władzy, jednak już bez jednoznacznego poparcia w działaniach. W konsekwencji „etyka milicji przeszła z pozycji etyki systemu prawnego na pozycję etyki posłuszeństwa władzy”⁷.

6 kwietnia 1990 r. na mocy ustawy Sejmu RP Milicja Obywatelska⁸ została rozwiązana, a w jej miejsce powołano Policję. Ustawa o Policji wprowadziła do polskiego systemu prawa rozwiązania odpowiadające wymaganiom przewidzianym w postanowieniach Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz innych norm prawa międzynarodowego. Policja w Polsce rozpoczęła uspołecznianie swoich działań. Zaczęto włączać w system przedsięwzięć profilaktycznych różne organizacje i instytucje oraz inne podmioty życia społecznego, które mają wpływ na poziom bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Łatwo zauważyć, że o ile zawód policyjny w zróżnicowanych formacjach istniał od zarania dziejów, o tyle etyka zawodowa policji pojawiła się niedawno, w okresie funkcjonowania Policji Państwowej, przy czym jej zakres na długo jeszcze pozostał niesprecyzowany.

Moralność a etyka

Rozważania moralne są nieodłączną częścią myślenia o świecie. Nikt z nas nie jest wolny od wahań co do tego, jak postąpić, czy też jaką podjąć decyzję, by odpowiadała przyjętym kanonom dobra i słuszności. Potrzebujemy idealnego doradcy, który pozwoli nam dokonać właściwego wyboru wartości i obowiązków. Ów idealny doradca to właśnie system etyczny jako zbiór powinności obowiązujących wszystkich i wszędzie.

Współcześnie bardzo często znaczenia pojęć „etyka” i „moralność” są używane zamiennie. Człowiek nie powinien traktować tych pojęć jako czegoś odległego, przeznaczonego tylko dla uczonych zamkniętych w uniwersytetach. Oba te pojęcia zajmują się wartościami ludzkimi, dobrem i złem, słusznością i niesłusznością, przy czym zakres pojęciowy „etyki” jest szerszy⁹. Nie możemy unikać obcowania z etyką, gdyż to, co czynimy, a także to, czego nie czynimy, zawsze może stać się przedmiotem oceny moralnej. Podobne znaczenie ma moralność powszechnie rozumiana jako czynnik ograniczający zachowanie człowieka, jako kompleks nakazów i zakazów. Należy zwrócić uwagę na to, że „najwyższy stopień moralności przejawia się nie wówczas, gdy człowiek powstrzymuje się przed złym zachowaniem, lecz wtedy, kiedy tworząc dobro innemu, samemu przeżywa się radość”¹⁰. Zatem „najprościej rzecz ujmując – jest to ogół ocen, norm, wzorców i prawideł postępowania w określonych środowiskach społecznych i epokach historycznych”¹¹.

⁷ A. Pawłowski, *Tradycje etyki zawodowej w służbach policyjnych na ziemiach polskich*, Szczytno 2003, s. 93.

⁸ *Ibidem*, s. 145.

⁹ A. Pawłowski, *Podstawowe kategorie etyki*, [w:] *Wybrane zagadnienia etyki policji*, red. J. Czerniakiewicz, Szczytno 1995, s. 30.

¹⁰ R. Tadikis, *Znaczenie etyki w pracy funkcjonariusza policji*, [w:] *Policja – etyka – kościół*, Szczytno 2002, s. 94.

¹¹ A. Pawłowski, *Podstawowe kategorie etyki*, op. cit., s. 19.

W każdej kulturze dochodzi do kolizji między akceptowanymi powinnościami, a wtedy potrzeba głębszych i bardziej ogólnych zasad, dzięki którym można by rozstrzygać spór między nimi. Do uniwersalnych wartości moralnych, pierwotnych względem prawnych i instytucjonalnych obowiązków należą m.in. sprawiedliwość, przyjaźń, lojalność, współczucie, wdzięczność, szczodrość, które winni przestrzegać i respektować wszyscy. Postępować słusznie to znaczy działać zgodnie z owymi zasadami. Można powiedzieć, że etyka to sprawa sumienia. Właśnie ono na podstawie obowiązujących ogólnych norm i wartości rozstrzyga, jak w danej, konkretnej sytuacji postąpić¹².

Etyka w pracy policjanta

Zawód policjanta podlega rygorystycznemu osądowi i ocenie. Społeczno-moralny wizerunek policji głównie uzależniony jest od skuteczności ich działań, ale też sposobu funkcjonowania całej tej instytucji, zachowania się w stosunku do obywatela, jak i jego potraktowania w konkretnej sytuacji. Etyka zawodowa policji stanowi dział etyki ogólnej, dlatego nie może być między nim różnic, aczkolwiek ta pierwsza daje więcej informacji o sytuacjach i właściwościach pracy w policji. Zatem „etyka policji powinna definiować sens moralnych sposobów swej działalności wedle nadrzędnych wartości i celów, tj. ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego opartego na bezwzględny przestrzeganiu moralności demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego, prawdy i prawa oraz samodzielności i racjonalizacji działań”¹³. A według innego autora, „etyka zawodowa jest teorią odpowiedzialnej, a więc moralnie dobrze realizowanej pracy, to znaczy wykonywanej dzięki sprawnościom, warunkującym efektywną pracę”¹⁴.

Istnieje duża część policjantów, u których słowa moralność czy sumienie wywołują zakłopotanie, natomiast etyka to dla nich tylko przedmiot do zaliczenia. Każda instytucja tworzy swoiste kanony zachowania, którymi kierować się mają pracownicy. I policjanci również rządzą się swoimi zasadami. Obecnie obowiązuje ich głównie Zarządzenie nr 805 Komendanta Głównego policji z 31 grudnia 2003 r. „Zasady etyki zawodowej policjanta” (Załącznik do Ustawy z dnia 6 kwietnia 1999 r. o Policji). Wymieniona jest tu cała gama reguł porządných postaw funkcjonariuszy, od kulturalnego odnoszenia się do obywateli i kolegów, przez schludny wygląd, aż do bezwzględnego unikania korupcji. Problem być może leży w uwzględnieniu sfery emocjonalnej w przygotowaniu do służby. Przecież skargi na funkcjonariuszy dotyczą w większości ich zachowania, a nie nieznamomości przepisów. Profesjonalizm w policji to nie tylko wiedza, ale też umiejętność rozmowy z ludźmi oraz odpowiedniego ich traktowania. Prasa często odnosi się na temat niejasnych moralnie zachowań stróżów prawa. Czyta się o lekceważeniu zgłoszeń, niekulturalnych uwagach, o darowaniu mandatów rodzinom funkcjonariuszy czy im samym. Zawód policjanta jest wyposażony w szerokie uprawnienia władcze i przez to poddawany szczególnie

¹² R. Tadikis, *Znaczenie etyki w pracy funkcjonariusza policji*, op. cit., s. 93.

¹³ *Etyka policji. Próba zestawienia głównych problemów*, op. cit., s. 5.

¹⁴ *Wprowadzenie*, [w:] *Zagadnienia etyki zawodowej*, red. A. Andrzejuk, Warszawa 1998, s. 10.

i trudnym próbom sumienia. Najważniejsze z nich, wyznaczające pole refleksji moralno-zawodowej, to stały kontakt ze zdemoralizowanym i brutalnym światem przestępczym, możliwość użycia środków przymusu i przemocy – łącznie z użyciem broni wobec osób naruszających porządek i prawo. Ponadto hierarchiczna zależność służbowa obowiązująca do wykonywania rozkazów i poleceń przełożonych sprzyja kształtowaniu się poczucia niższości i w konsekwencji takiego samego traktowania obywateli. Podnosząc kwestię moralności funkcjonariusza publicznego, J. Widacki słusznie zauważa, postępuje się odwieczną sentencją Balzaka, że: „Im bardziej zajęcie jest świńskie, tym więcej trzeba w nim uczciwości”¹⁵. Często podejmowane, mocno wątpliwe etycznie zachowania to specjalne traktowanie znajomych. Każdy policjant na pewno co najmniej kilka razy spotkał się z taką sytuacją. Jednak istnieje rozwiązanie, aby wybrnąć nawet z tego konfliktu moralnego. Otóż policjant ma prawo wyłączyć się z czynów dotyczących najbliższych, gdyż istnieje przesłanka wyłączająca go z urzędu w takich okolicznościach. Policjant, który się do tego nie dostosuje, powinien zostać ukarany.

Współczesna policja jest instytucją podporządkowaną i zhierarchizowaną, kierującą się własnym prawem. Ponadto działa w środowisku pełnym sprzeczności i konfliktów. Dlatego też model moralności ma ogromne znaczenie dla sprawności i skuteczności polskiej policji. Etyka zawodowa (nie tylko policjanta) ma nie tylko zastępować obowiązującą powszechnie w danym społeczeństwie moralność, lecz zadaniem etyki zawodowej jest przede wszystkim:

- uściślenie obowiązywania danych norm moralnych,
- hierarchizacja tych norm,
- określenie potrzeb i celów oraz granic etycznych,
- ukazanie realnych możliwości etycznych zasad rozwiązywania konfliktów,
- konstruowanie ideałów i wzorów osobowych profesjonalisty zawodowego¹⁶.

Policjant zmuszony jest do podejmowania decyzji i działań, które mają bezpośrednie lub pośrednie odniesienie do panującego porządku społeczno-moralnego. Policjant w swej pracy ma do czynienia z konkretnym człowiekiem, a nie z przedmiotem. Jest to człowiek, który przekroczył normy prawa powszechnie obowiązującego, a także może to być osoba, która padła czyjąś ofiarą. Dla policjanta etyka jest głównym postulatem poszanowania tej godności, stanowi ona wyraz jego odpowiedzialności za człowieka.

Jakie dokładnie znaczenie ma etyka w pracy funkcjonariusza policji? Czy jest ona mu potrzebna? Czy pomaga mu w podejmowaniu decyzji, a może mu przeszkadza?

Decyzje w życiu zawodowym funkcjonariusz podejmuje, analizując swoją pozycję nie tylko w służbie, ale i w życiu. W ten sposób tworzy on system wartości. Zapoznając się z etyką, funkcjonariusz policji może lepiej poznać siebie i innych ludzi, regulując przy tym stosunki z nimi, może lepiej rozumieć pojęcie dobra i zła, doceniać życie i cel działalności. Dzięki przestrzeganiu zasad etyki staje się człowiekiem odbieranym pozytywnie w swoim środowisku, ludzie akceptują jego osobowość, naśladują przy tym jego zachowanie. Z drugiej strony moralność nadaje policji swo-

¹⁵ E. Legowicz, *Problemy moralne w pracy operacyjnej i dochodzeniowo-śledczej policji*, op. cit., s. 57.

¹⁶ *Wprowadzenie*, [w:] *Zagadnienia etyki zawodowej*, op. cit., s. 7–11.

bodę zachowania, a obowiązujące dokumenty etyczne dają swego rodzaju moralne usprawiedliwienie dla użycia przymusu w sytuacjach koniecznych. Dlatego istnieje ogromna potrzeba regulowania zachowań policjanta nie tylko prawnie, ale także moralnie.

Etykę można podzielić na etykę normatywną i etykę wartości¹⁷. Wśród funkcjonariuszy policji etyka normatywna wynika z określenia ich jako funkcjonariuszy państwowych, zobowiązanych do wierności służbie i państwu zalegalizowanych w ustawie o Policji. Postępowanie funkcjonariuszy regulują normy prawne, dyscyplinarne i tylko w niewielkim zakresie normy moralne. Mówiąc o etyce, utrwala się system społeczny i proponuje funkcjonariuszowi samodzielny wybór wariantów postępowania zależnie od osobistych przekonań moralnych. Niepisane zasady postępowania, zwyczaje i ukształtowane stereotypy mają także duże znaczenie dla postępowania policjantów w stosunku do obywateli i współpracowników. Według badań, przeprowadzonych do napisania znanej każdemu funkcjonariuszowi policji książki *Policja, etyka, kościół*, jedni policjanci w swoim postępowaniu kierują się ustalonymi normami, których starają się nie pogwałcać, zaś inni posiadają przekonania etyczne, czyli przestrzegają odpowiedniego systemu wartości moralnych. Dlatego też ich zachowanie staje się przykładne, a nawet bohaterskie. Jeszcze inni postępują jak większość pracowników danej instytucji, zgodnie z etosem utrwalanym zwyczajami i nawykami kierują się oni powszechnie przyjętym schematem. Stają się konformistami. Przedstawicielami negatywnej części wpływającymi na ogólny poziom moralny funkcjonariuszy są egoiści i indywidualiści, których uwaga zajęta jest interesami, które przynoszą korzyści przede wszystkim osobiste. Takie osoby nie mają motywów moralnych, ich pobudki są amoralne. Ten typ funkcjonariuszy kieruje się coraz powszechniejszą opinią, że wszyscy postępują w ten sposób.

Faktem jest, że poziom moralny oraz kultura zachowania są najbardziej zauważalne. Podnoszenie poziomu moralnego funkcjonariuszy policji stanowi jedno z najważniejszych zadań w kształtowaniu autorytetu tej służby. Nie jest możliwe rozwiązanie tego problemu poprzez środki administracyjne czy dyscyplinarne. Jak zatem go rozwiązać? Człowiek żyje i postępuje według norm, które sam tworzy. Sam człowiek jest ustawodawcą moralnym, a zarazem wykonawcą. Na człowieka można oddziaływać przez niego samego, przez jego świadomość, samoocenę, przez poznanie samego siebie. W tym przypadku pomoc może regularna oświata etyczna funkcjonariuszy policji. Z etycznego punktu widzenia nie da się określić ostro zarysowanego, zamkniętego profilu predyspozycji i warunków, jakie muszą spełniać kadry pracownicze policji. Poniżej umieszczamy katalog etyczno-moralnych kompetencji na stanowisku kierowniczym:

- jako przełożony musi starać się o to, by szanować każdego podwładnego jako człowieka i odpowiednio go traktować,
- dokładać starań, by w służbie policyjnej zapanował i utrzymał się klimat zaufania, otwartości i ufności,
- jako przełożony zachowywać się tak, żeby istniała szansa bycia zaakceptowanym przez podwładnych jako wzór,

¹⁷ R. Tadikis, *Znaczenie etyki w pracy funkcjonariusza policji*, op. cit., s. 94.

- nie spychać trudnych decyzji na podwładnych,
- w kryterium podwładnych uwzględniać własne zachowanie jako przełożonego¹⁸.

We współczesnym świecie jest wymagana konieczność współpracy z różnymi policjami. Od policji zatem wymagać trzeba dostatecznej wiedzy, która pozwoli efektywnie wykonywać instrukcje swoich władz, rejestrować sygnały zagrożeń i oceniać sytuacje globalne. Trzeba więc wpajać przyszłym policjantom zasadę respektu dla prawa, pomóc im zrozumieć, jak dalece taka ich postawa jest istotnym elementem edukacji praworządności, której musi być poddane całe nasze społeczeństwo.

Funkcjonariusz policji chroni bezpieczeństwo obywateli i porządek publiczny – nawet narażając własne życie i zdrowie; jest aktywny zawodowo, dyspozycyjny na rzecz społecznej służby i poczucia własnej odpowiedzialności. Gwarancje prawne muszą być bezwzględnie przestrzegane, a prawa człowieka i wolności obywatelskie cenione przez funkcjonariuszy najwyżej. Powinni respektować godność człowieka, dyskrecję, tajemnicę korespondencji. Skuteczne działanie policji mierzy się relacją zaplanowanych zdarzeń i oczekiwanych, tak więc nowoczesna policja w państwie prawnym to ustabilizowana konstrukcja oparta na procedurze¹⁹, szczególnie jeśli chodzi o sferę pracy dochodzeniowo-śledczej policjanta. Natomiast czynności operacyjne regulowane są klauzulami generalnymi, ogólnymi wskazaniami, zasadami moralnymi oraz praktyką²⁰.

Duże znaczenie dla poziomu działalności policji ma system szkolnictwa, szkolenia, kształcenia, wychowania, wiąże się z organizacją szkolenia i kształcenia, w którym stan wiedzy ogólnej i zawodowej mógłby być realizowany w jednolitym systemie edukacji policji. Kwalifikacje naukowe i dydaktyczne kadr szkolnictwa policji mają rozstrzygające znaczenie, bo od nich zależy poziom szkolenia i kształcenia, a zarazem poziom wiedzy zawodowej policji. Polityka kadrowa powinna więc unikać osób niekompetentnych i miernych, a w szczególności pochodzących z układów (np. grupy nacisku). Celów kształcenia policji nie trzeba upatrywać tylko w efektach formalnych, tj. opanowaniu pojęć i kategorii – choć lekceważyć ich nie można – ale także w moralnym kształtowaniu postaw, rozwijaniu osobowości i umysłu policji. Do najważniejszych zasad pracy policji należą głównie:

1. „ZASADA ZGODNOŚCI wszelkich działań z prawem i prawdą obowiązuje funkcjonariuszy na każdym etapie postępowania każdej sprawy, jak również w sytuacjach codziennych, zarządza rzetelność i uczciwość, wzmacnia przekonanie, że służby policyjne działają na rzecz społeczeństwa, jego bezpieczeństwa i ochrony praw.
2. ZASADA POSZANOWANIA godności uczestników postępowania karnego i troski o nich, wymaga opiekuńczości wobec osób pokrzywdzonych przestępstwem i wobec świadków, a także innych uczestników tego procesu.
3. ZASADA LOJALNOŚCI I INFORMACJI prawnej uczestników postępowania karnego nakłada obowiązek udzielania informacji o wszystkim, co wiąże się z ochroną interesów uczestników procedury karnej.
4. ZASADA STOSOWANIA DOLEGLIWYCH ŚRODKÓW I METOD w procedurach karnych w niezbędnym stopniu nakazuje szczególną troskę o dobro człowieka, zakazuje poniżania i naruszania godności, nakazuje rzetelność.

¹⁸ S. Franke, *Etyczne aspekty kierowania w policji*, op. cit., s. 113.

¹⁹ Z. Galicki, *Prawnomiędzynarodowe aspekty etyki policji*, [w:] *Wybrane zagadnienia etyki policji*, op. cit., s. 81–85.

²⁰ E. Legowicz, *Problemy moralne...*, op. cit., s. 56.

5. ZASADA UCZCIWOŚCI wobec uczestników postępowania karnego nakłada na policję obowiązek informowania i pouczenia o uprawnieniach przysługujących uczestnikom postępowania karnego, nieskładania obietnic, których nie można spełnić, troski o ochronę przez niesprawiedliwych osądem i udowodnienia winy rzeczywistemu sprawcy przestępstwa.
6. ZASADA HUMANITARNEJ POMOCY pokrzywdzonemu i podejrzanemu umożliwia objęcie pomocą uczestników postępowania karnego, zwłaszcza pokrzywdzonych i podejrzanych, wtedy gdy pogorszył się poziom życia materialnego.
7. ZASADA ZAPEWNIENIA BEZPIECZEŃSTWA uczestnikom postępowania karnego zobowiązuje policję do ochrony świadka, wyrozumiałości i lojalności, zapewnienia wyróżnienia za pomoc w ujawnieniu przestępstw lub wykryciu jego sprawy²¹.

Według informacji na temat przeprowadzanych szkoleń dotyczących aspektów etycznych, zaczerpniętych z różnych źródeł, szkolenia mogą odbywać policjanci oraz pracownicy Policji za zgodą Komendanta Głównego Policji. Można wyróżnić dwa rodzaje takich szkoleń: podstawowe i specjalistyczne, szkolenia na temat etyki zawodowej wchodzą w zakres tych szkoleń i mają charakter obligatoryjny. Szkolenia takie mają miejsce dwa, trzy razy w roku, przy czym częstotliwość może być zmieniana w zależności od występowania trudnych do rozwiązania przestępstw czy sytuacji konfliktowych w danej komendzie, jak również od wystąpienia bądź niewystąpienia oczekiwanych rezultatów. Zajęcia prowadzone są metodami aktywizującymi polegającymi na motywowaniu, mobilizowaniu słuchaczy w czasie zajęć do samodzielnego myślenia oraz wdrażaniu ich do poszukiwania twórczych rozwiązań poprzez zadawanie pytań, formułowanie problemów, przekazywanie zadań. Powszechnie stosowane metody nauczania to wykład interaktywny, pokaz, symulacja, studium przypadku. Rozwiązania te są całkowicie zbieżne z kierunkiem reform realizowanych obecnie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, a nawet w niektórych obszarach (np. w zakresie systemu ocen) je wyprzedzają. Terminy realizacji poszczególnych szkoleń określone są w rocznych planach kursów.

Naczelnicy wydziałów poszczególnych komend lub ich zastępcy opracowują zagadnienia oraz plan zajęć odnośnie do etyki zawodowej, przestrzegania praw człowieka i innych zagadnień moralnych. Szczegółowy wykaz zagadnień specjalistycznych zostaje sporządzony na podstawie analizy stanu zagrożenia w zakresie zwalczania najgroźniejszych przestępstw. Następnie uzgadniają „wspólny zbiorowy konspekt”, który jest wysyłany do Komendy Wojewódzkiej i przez nią zatwierdzany.

Szkolenia przeprowadzane są przez policjanta przełożonego, komendanta wojewódzkiego lub też eksperta z zewnątrz. Prócz szkoleń organizowane są także badania psychologiczne i psychotechniczne dla potrzeb Policji.

Modelowaniem zachowań zawodowych policjantów w zakresie kontaktów interpersonalnych, radzenia sobie w trudnych sytuacjach, rozwiązywania pojawiających się konfliktów moralnych oraz wszelkich innych zagadnień moralnych dotyczących policji zajmują się głównie trzy ośrodki szkoleniowe: Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, Centrum Szkolenia Policji w Szczytnie, a także szkoły policyjne w Katowicach, Pile, Słupsku. Wobec policjantów, którzy dopuścili się złamania zasad etyki zawodowej można zastosować środki służbowe bądź karne, wynikające z ustawy o Policji.

²¹ *Etyka policji...*, op. cit., s. 17–18.

Wart naśladowania jest przykład szkolenia policji Szwecji. Otóż dla przygotowujących się do policyjnego zawodu organizowane są czteromiesięczne kursy propagujące wiedzę z dziedziny etyki oraz pomagające w rozwijaniu problemów moralnych. W gronie słuchaczy w sposób otwarty analizuje się wartości i antywartości moralne, poszukuje sposobów stosowania etyki zawodowej w praktyce. Szwedzi za najwyższe zadanie uważają kształtowanie norm moralnych, opanowanie takiego regulaminu moralnego, który uchroniłby przed przekroczeniem granic norm moralnych w skomplikowanych sytuacjach. Dobrym rozwiązaniem (jakie panuje w Europie Zachodniej) jest przypominanie policjantowi treści przysięgi – tak jak np. we Francji każdy z funkcjonariuszy policji otrzymuje na oddzielnej kartce spis powinności i kartkę tą stale nosi przy sobie. Natomiast w polskiej policji policjanci złożoną przysięgę szybko zapominają, pozostaje ona tylko w teczce funkcjonariusza, a nie w jego świadomości.

Rola moralności w zawodzie policjanta

Etyka i moralność są policji niezbędne. Zrozumienie i zapoznanie się z zasadami etycznymi pomaga w doskonaleniu siebie, a także w podejmowaniu właściwych decyzji. Podstawowym zadaniem etyki policyjnej jest tworzenie teorii charakteru i moralnej kultury policjanta, która stanowi pewien szczególny rodzaj wiedzy odnoszącej się do procesu nabywania umiejętności w wykonywaniu czynności zawodowych zgodnie ze standardami kultury współzycia społecznego. Dlatego też powstały specjalnie wyodrębnione zasady etyki zawodowej dla policjantów, które są dla nich doradcą w codziennym, bezpośrednim kontakcie z wartościami szczególnie społecznie cenionymi. Zarówno życie, zdrowie, wolność, jak i prawda są elementami, z którymi funkcjonariusz spotyka się na co dzień, a ich naruszenie staje się bolesnym faktem. Z tego względu, gdy mowa o postępowaniu ludzkim, w szczególności w zawodzie policjanta idzie nie tylko o to, by wiedzieć, jak postępować i chcieć postępować, ale także aby rzeczywiście postępowanie takie stosować w swoim życiu.

Bibliografia

- Czerwiński W., *Policja. Podstawowe przepisy prawne*, Toruń 1996.
- Etyka zawodowa policjanta*, red. M. Róg, Szczytno 1999.
- Misiuk A., *Instytucje policyjne w Polsce. Zarys dziejów od X wieku do współczesności*, Szczytno 2006.
- Pawłowski A., *Tradycje etyki zawodowej w służbach policyjnych na ziemiach polskich*, Szczytno 2003.
- Policja, etyka, kościół*, red. E. Wiszowaty, G. Kędzierska, W. Pływaczewski, Szczytno 2002.
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1999 r. o Policji, tekst jednolity, Dz.U. z 2007 r. nr 43, poz. 277.
- Wybrane zagadnienia etyki policji*, red. J. Czerniakiewicz, Szczytno 1997.
- Zagadnienia etyki zawodowej*, red. A. Andrzejuk, Warszawa 1998.